
МОВОЗНАВСТВО

УДК 81(092):378.4(477.51)

DOI 10.31654/2520-69-66-2022-21f-107-59-83

Бойко Н. І.

доктор філологічних наук, професор
кафедри української мови, методики її навчання та перекладу
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Українське мовознавство в іменах Ніжинської вищої школи

Статтю присвячено історії розвитку українського мовознавства в Ніжинській вищій школі в контексті столітнього функціонування мовознавчої кафедри (1922–2022 рр.), зокрема: кафедри української мови (до 2019 року), кафедри української мови та методики її навчання (2019–2022 рр.), кафедри української мови, методики її навчання та перекладу (від 2022 року), оглядові наукового доробку членів кафедри та їхньої науково-педагогічної діяльності. Виявлено, що науково-педагогічний колектив кафедри української мови упродовж багатьох років спрямовував свої зусилля на розвиток й утвердження української літературної мови, набуття нею державного статусу. З'ясовано, що лінгвістичні студії членів кафедри висвітлюють широкий спектр актуальних питань українського мовознавства. Домінуюча роль належить науковим працям членів кафедри, присвяченим актуальним проблемам українського мовознавства та української лінгводидактики. Ключові позиції посідають студії про українську мову – її державний статус, системну організацію, сучасний стан розвитку, походження та історію, структуру, функціонування, її діалекти, мовну культуру, мову і політику, міжмовні контакти, взаємозв'язки з іншими мовами, історію її досліджень та ін.

Виявлено, що найбільшу увагу члени кафедри в останні десятиріччя зосереджували на вивченні українського мовознавства в аспекті лінгвістики тексту, лінгвостилістичних підходів до системних описів різнорівневих мовних одиниць, використовуваних у різночасових і різножанрових творах українських письменників, найчастіше тих, чия життєва або творча біографія пов'язана з Поліссям, із Чернігівщиною. Значний відсоток наукових праць з українського мовознавства члени кафедри опублікували в часописі «Література та культура Полісся».

Ключові слова: українське мовознавство, кафедра української мови, лінгвістичні студії, лінгвостилістика, лінгвістика тексту, українська лінгводидактика.

Дослідники історії мовознавчої кафедри Ніжинської вищої школи вважають, що сучасна кафедра української мови, методики її навчання та перекладу сягає своїм корінням до квітня 1918 року, оскільки 10 (23) квітня на засіданні конференції розглядалися пропозиції Міністерства народної освіти, із-поміж яких першими й найголовнішими були такі: 1) про утворення кафедр української мови, історії української літератури, історії України; 2) про перехід на викладання предметів українською мовою [9, с. 190]. У довоєнний час статус і назва кафедри зазнавали модифікацій.

Спочатку кафедра функціонувала у складі відділу української мови та літератури. 16 червня 1920 року була створена спеціальна комісія для проведення реформи у структурі Історико-філологічного інституту. Комісія дійшла висновку, що на базі одного ЗВО можна створити чотири інститути, проте фактично їх було створено лише два: гуманітарний та фізико-математичний. У складі гуманітарного було чотири відділи, серед яких і української мови та літератури. Протягом червня 1920 року – вересня 1921 року вища школа в Ніжині мала назву Науково-педагогічний інститут.

Майже до вересня 1922 року кафедр, у сучасному їх розумінні та статусі, фактично не було. Лише 28 вересня 1922 року в Інституті народної освіти на об'єднаному засіданні предметних комісій було утворено вісім кафедр, серед яких була і мовознавча. Її очолив професор І. І. Семенов [9, с. 216]. Пізніше була створена Ніжинська науково-дослідна кафедра історії, культури і мови. Сама назва засвідчує те, що в ній було поєднано три царини, три ключові першооснови національного відродження та становлення. Хронологічно функціонування згадуваної кафедри збігається з процесами українізації. Ця кафедра була створена за взірцем 54 інших, які вже функціонували в Україні. Вона складалася з чотирьох секцій, серед яких – української мови та літератури (завідувач – професор Є. А. Рихлик).

Згідно з декретами ВУЦВК УРСР від 27 липня і від 1 серпня 1923 року було проголошено рівність мов. В інституті була створена студентська комісія щодо українізації у складі Борисенка (голова), Одарченка (секретар), Крементуло, Кулініч, Кононенко та ін., яка розробила й запропонувала конкретні заходи популяризації української мови, пов'язані зі створенням українського драматичного гуртка, українського хору, студії української мови, кабінету української мови. Комісія запропонувала дирекції інституту 50% коштів, виділених на поповнення фондів бібліотеки, використати для придбання українськомовних книг.

У 1930 році науково-дослідну кафедру закрили. Професор Є. А. Рихлик намагався на основі секції української мови та письменства створити самостійну кафедру українознавства та славістики. Учений мріяв, щоб Ніжин став одним із центрів славістики в Україні, він запропонував досліджувати цікаві наукові проблеми: «Українсько-польські літературні взаємовідносини», «Слов'янські меншості УРСР», «Слов'янська енциклопедія» та інші. Усі ці плани не здійснилися, про що свідчить постановва сектора науки Народного комісаріату освіти від 6 вересня 1930 року [9, с. 222–223].

Із січня 1931 року посаду завідувача кафедри мовознавства обійняв професор І. Я. Павловський. Його наукові інтереси були досить різноаспектними, широкими та цікавими. Учений опублікував низку праць, серед яких і «Питання про початок української мови і про становище її в слов'янській родині». Кафедра мовознавства під керівництвом І. Я. Павловського функціонувала до 26 грудня 1933 року. Саме цього дня комісія, що перевіряла роботу кафедри мовознавства, кваліфікувала її керівника як «буржуазного націоналіста». Швидко вченого звільнили з роботи і вислали на поселення в Узбекистан. У 1934 році кафедру мовознавства об'єднали з кафедрою літератури, створивши кафедру мови й літератури (завідувачем кафедри у 1934–1935 роках був О. Є. Яненко).

У 1935 році здійснено поділ кафедри, що зумовило формування й початок функціонування двох відокремлених кафедр – української мови та української літератури. Завідувачем кафедри мови було призначено Г. О. Костенецького, а літератури – М. П. Сайка. Від 1936 року до початку війни та в 1971–1972 роках кафедру української мови очолював І. К. Чапля – український мовознавець і літературознавець, доктор філологічних наук (1966), професор (1968). У 1935–1939 роках І. К. Чапля поєднував обов'язки завідувача кафедри української мови і декана філологічного факультету [4, с. 819]. Переважна більшість мовознавчих праць І. К. Чаплі присвячена прислівникові. Серед них ґрунтовна монографія «Прислівники в українській мові» (1960). Увага мовознавця була зосереджена також і на граматичній природі словосполучень і фразеологізмів. Перу І. К. Чаплі належить низка літературознавчих праць про творчість Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, М. Драгоманова, П. Грабовського та інших письменників. Видатний мовознавець писав новели та оповідання.

Повоєнна історія кафедри української мови починається з 1943 року. Ніжин звільнено 15 вересня, а 16 жовтня 1943 року відновлено

роботу кафедри української мови. 15 листопада розпочалися заняття в студентських аудиторіях. На кафедрі в 1943–1944 н. р. працювали сім викладачів. Завідувачем кафедри з 16 жовтня 1943 року до 1947 року була старший викладач Н. В. Сладківська. Упродовж 1948 і 1949 років кафедрі української мови очолював старший викладач Д. Д. Герасименко. Мовознавець працював над проблемами розвитку гіпотаксичних конструкцій у різних жанрах української літературної мови XVII – початку XVIII ст.

Значний науковий потенціал кафедри української мови помітно змінюється впродовж 50–70-х років. Саме в цей період було захищено вісім кандидатських дисертацій, присвячених історії української мови, сучасній українській літературній мові, її стилістичному й функційному потенціалу тощо. Так, у 1949 році захистив кандидатську дисертацію І. Г. Чередниченко, у 1950 – І. К. Чапля, у 1955 – Ф. Я. Середа, у 1958 – А. Д. Батурський, у 1962 – І. В. Сенчук, у 1963 – М. Г. Кишенько, у 1968 – Д. Д. Герасименко, у 1969 – О. Д. Неділько. Наукові зацікавлення членів кафедри згадуваних років досить широкі. Доцент І. В. Сенчук досліджував мовотворчість і мовомислення письменника Чернігівщини Олексія Десняка, доцент М. Г. Кишенько аналізувала особливості конструкцій із придієслівним керуванням у сучасній українській літературній мові.

Упродовж 1950–1951 років кафедрі очолював доцент І. Г. Чередниченко. У 1963 році мовознавець успішно захистив докторську дисертацію, активно працював над проблемами синтаксису складного речення. І сьогодні актуальні його монографія «Складнопідрядні речення в сучасній українській мові» (1959), низка праць, присвячених питанням стилістики («Нариси з загальної стилістики сучасної української мови» (1962)), фразеології («Нариси з української фразеології» (1952)). І. Г. Чередниченко – автор посібника «Збірник вправ з сучасної української мови» для вищих навчальних закладів (1955 р., 1958 р., 1963 р.). В останні роки вчений досліджував теорію віршування («Проблеми створення римословника Т. Шевченка»), римотвірні властивості мови [3, с. 824].

Від 1953 до 1956 року на кафедрі працювала старший викладач О. П. Лахно (Блик). Об'єктом її наукових зацікавлень була історія української мови, а також питання методики викладання української мови в загальноосвітній школі. О. П. Блик підготувала низку підручників для учнів загальноосвітніх шкіл у співавторстві із Б. М. Куликом. За численними шкільними підручниками та навчально-методичними посібниками цих авторів вивчали українську мову в загальноосвітніх школах України упродовж майже 10 років.

Від 1954 до 1964 року завідувачем кафедри української мови був доцент Ф. Я. Середа. Мовознавець досліджував афіксальну систему іменників української мови в зіставленні з афіксальними системами російської й білоруської мов.

У 1952 і 1953 роках кафедру української мови очолював доцент А. Д. Батурський. Наукові зацікавлення А. Д. Батурського стосувалися передусім мовотворчості українських письменників-сатириків та гумористів, проблем лексичної й фразеологічної вербалізації комічного.

Ім'я доцента О. Д. Неділько в україністиці пов'язуємо з досить цікавими й ґрунтовними етимологічними студіями з української мови, а також із українською науковою антропонімікою. Ці праці мовознавиці не втрачають своєї великої популярності впродовж багатьох десятиліть. Доцент О. Д. Неділько керувала кафедрою української мови в 1972–1973 та в 1976–1978 роках [1].

У вересні 1964 року склад кафедри української мови поповнився двома доцентами, ученими Харківської лінгвістичної школи. До Ніжинської вищої школи приїхали працювати А. В. Майборода та Л. І. Коломієць. Вони значно розширили наукові обрії кафедри, розпочавши досить плідну тридцятирічну наукову та навчально-методичну діяльність у Ніжинському педагогічному інституті імені Миколи Гоголя.

А. В. Майборода, провідний історик української мови, продовжив свої наукові студії у цій царині. Ґрунтовні знання різних рівнів старослов'янської мови відображені в підручниках та посібниках для студентів вишів, опублікованих у видавництві «Вища школа». За підручником «Старослов'янська мова» із 1975 року розпочали навчання студенти всіх вишів України. Праця дістала високу оцінку не лише в Україні, а й за її межами. Болгарський професор Рум'яна Павлова зазначила: «Підручник А. В. Майбороди «Старослов'янська мова» своїми якостями значно перевищує більшість посібників, які з'явилися останнім часом і присвячені давньоболгарській мові» [Цит. за: 10, с. 27]. Витримали кілька видань навчальні посібники: «Збірник вправ з старослов'янської мови» (1962), «Історична граматики української мови: збірник вправ» (1988), «Старослов'янська мова: збірник вправ і завдань» (1992). Ці праці були підготовлені у співавторстві з Л. І. Коломієць, яка активно працювала над вивченням історії української мови. Доцент А. В. Майборода був співавтором підручника для вищих навчальних закладів «Порівняльна граматики української і російської мов» (1978 р., 1987 р., співавтори –

М. А. Брицин та М. А. Жовтобрюх). Доцент А. В. Майборода очолював кафедру в 1964–1970 та в 1973–1975 роках [1].

Проблеми порівняльного вивчення української і російської мов були центром постійної уваги ректора Ніжинської вищої школи академіка Ф. С. Арвата, який у співавторстві з професором Н. М. Арват опублікував у видавництві «Радянська школа» навчально-методичний посібник «Порівняльне вивчення російської та української мов у середній школі» (1989 р.) [1; 11]. Академік Ф. С. Арват започаткував, очолив і постійно розвивав наукову школу, присвячену теорії та історії перекладу. Численні праці вченого, зосереджені навколо цієї проблеми, дисертації аспірантів кафедри засвідчували, що академік Ф. С. Арват мав широкі грані мовознавчої концепції, які заслуговують на глибоке і різнобічне дослідження на загальноукраїнському мовному рівні. Не менш важливими в науковій і викладацькій діяльності академіка Ф. С. Арвата були студії з вивчення історії української літературної мови. Цей академічний курс учитель учителів, улюблениць студентської аудиторії, майстерно та з великим натхненням читав упродовж усього свого викладацького шляху.

У Ніжині чітко і виразно виявилися нові особливості наукового таланту Л. І. Коломієць – захоплення історичною фразеологією. Ґрунтовні напрацювання, концептуальні студії в цій царині, сформульовані й обґрунтовані теоретичні спостереження й висновки Л. І. Коломієць стали основою для докторської дисертації – «Фразеологія української мови другої половини XVI – першої половини XVII століть: генезис і стилістичне використання», – яку вона успішно захистила в 1979 році й очолила кафедру української мови. Із 1981 року Л. І. Коломієць – професор. Здобутки навчально-методичної роботи Л. І. Коломієць утілювала в різноманітних публікаціях (підручниках, посібниках, статтях, методичних рекомендаціях тощо). За період наукової діяльності Л. І. Коломієць була співавтором колективної п'ятитомної праці «Сучасна українська літературна мова: Морфологія» (розділи «Прислівник», «Сполучник», «Частки» (1969 р.), у співавторстві); а також підручників та посібників зі старослов'янської мови та історичної граматики («Збірник вправ з старосло-в'янської мови» (1962 р., у співавторстві), «Історична граMATика української мови: Збірник вправ» (1988 р., у співавторстві) [1; 8].

Діапазон наукових інтересів Л. І. Коломієць у цей період теж був досить широкий. Її цікавили сучасні та історичні явища: питання етимології, семантики, мови творів письменників, а також проблеми української мови та методики її викладання у ЗВО та в середній школі.

Проте основна увага професора була зосереджена передусім на історії мови. Провідною темою її досліджень тривалий час було фразеологічне багатство української мови, про що свідчать праці: «Історична фразеологія» – розділ «Фразеологія XIV–XV ст. Народнорозмовна і книжна фразеологія XVI–XVIII ст.» у книзі «Історія української мови: Лексика і фразеологія» (1983 р.); «3 фразеології української ділової писемності XIV–XV ст.», «О фразеологических сочетаниях языка украинских актов XIV–XV веков», «Уваги до історичної фразеології у рукописній спадщині О. О. Потебні» та багато інших.

Л. І. Коломієць читала низку мовознавчих дисциплін. Крім улюблених – предметів історико – лінгвістичного циклу, – професор розробила і викладала сучасну українську літературну мову, керувала науковою роботою студентів, передаючи свій досвід молодим колегам, які пізніше поповнили склад кафедри української мови. У цей період на кафедрі розпочинали свою трудову діяльність випускники – відмінники Ніжинського педагогічного інституту (Чокань (Ілляшенко) Марія Антонівна, Мойсієнко Анатолій Кирилович, Сірик (Пащенко) Валентина Михайлівна, Шелемеха (Вакуленко) Галина Михайлівна, Бондаренко Алла Іванівна, Зінченко Станіслав Віталійович, Пугач Валентина Миколаївна, Бережняк Валентина Миколаївна, Оліфіренко (Пасік) Надія Михайлівна, Жук Тетяна Василівна, Топтун Володимир Михайлович, Обийкіна (Шевченко) Світлана Петрівна), а також обраний за конкурсом доцент Чирва Гарік Михайлович та випускники інших ЗВО України (Лукач Світлана Па-насівна, Бойко Надія Іванівна, Бойко Вікторія Миколаївна, Давиденко Лариса Борисівна, Гальчук Валентина Юхимівна). Л. І. Коломієць обіймала посаду завідувача кафедри української мови від 1979 до 1984 року [1].

Доцент Г. М. Чирва відомий науковій громадськості як провідний синтаксист кафедри, тонкий знавець усіх мовних рівнів, який залюблений у поетичні барви рідного слова. Упродовж 1984–1987 років доцент Г. М. Чирва очолював колектив кафедри, був деканом філологічного факультету.

Старший викладач М. А. Ілляшенко відома як кваліфікований дослідник проблем морфології сучасної української літературної мови. Старший викладач В. М. Пащенко активно працювала над проблемами української діалектології, фонетики сучасної української літературної мови, стилістики української літературної мови. Старші викладачі М. А. Ілляшенко та В. М. Пащенко підготували низку навчально-методичних посібників у співавторстві.

Із 1994–1995 н. року на кафедрі працювала і викладала дисципліни історичного циклу доцент кафедри російської мови В. Г. Коваленко, яка в цей період опублікувала чотири значущі для освітнього процесу навчально – методичні посібники: «Літературно-писемна мова Київської Русі (X–XI ст.)», «Стара українська літературна мова XIV–xVIII ст.» (2007 р.), «Нова українська літературна мова (I пол. XIX ст.)» (2009 р.), «Літературна мова XX ст.» (2005 р.) (у спів-авторстві із доц. С. В. Зінченком та ас. С. П. Шевченко) [1].

Науково-методичний доробок доцентів В. М. Бойко та Л. Б. Давиденко репрезентовано низкою навчально-методичних посібників, окремі з яких опубліковано із грифом МОН України («Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір» (2005 р., 2010 р.), «Морфологія сучасної української літературної мови» та ін., так і численними науковими розвідками, що стосуються різноаспектного аналізу фразеологічного багатства української мови. Перу доцентів В. М. Бойко та Л. Б. Давиденко належать оригінальні спостереження над структурно-семантичними особливостями фразеологічних одиниць з анімалістичним компонентом, роллю фразеологічних значеннєвих планів у структурах субстантивних словосполучень, чинниками образно-семантичної фразеологізації словосполук у художньому мовленні, семантичними модифікаціями фразеологічних одиниць у художніх просторах, процесами градації фразеологічних одиниць як стилістичного засобу увиразнення художнього тексту, особливостями відтворення українських фразеологізмів російською мовою тощо. У статтях простежується новий підхід до національно маркованих мовних одиниць. Упродовж 1997–2001 років доцент В. М. Бойко очолювала колектив кафедри української мови [1].

Із 1990 року на кафедрі української мови працює А. І. Бондаренко, яка в 1996 році в Інституті української мови НАН України успішно захистила кандидатську дисертацію на тему «Поетична мова Василя Стуса (експресеми емотивного змісту)». У 1997 році доцент А. І. Бондаренко якісно поповнила викладацький склад новоствореної кафедри методики викладання української мови та літератури. У 2018 році вона успішно захистила докторську дисертацію («Образна семантика темпоральності українських поетичних текстів XX ст.: інтегративний вимір») і вже в 2019 році професор А. І. Бондаренко употужнила склад об'єднаної кафедри української мови та методики її навчання.

Сфера наукових інтересів професора А. І. Бондаренко багатомірна: лінгвокультурологія, лінгвосинергетика, дискурсологія,

семасіологія, медіалінгвістика, лінгвостилістика. Науковий доробок становить понад 100 наукових праць, із-поміж яких низка статей у закордонних фахових виданнях, уведених до міжнародних наукометричних баз, зокрема публікації в науковому періодичному виданні, включеному до наукометричної бази Web of Science. Українська філологічна спільнота з вдячністю послуговується трьома одноосібними монографіями професора («Текстово-світоглядні моделі художнього мовомислення ХХ століття» (2009), «Темпоральність у поетичній мові ХХ століття» (2013), «Образна семантика темпоральності українських поетичних текстів ХХ ст.» (2017); навчально-методичними посібниками («Культура ділового мовлення вчителя» (2000), «Художній текст в інтерпретаційному вимірі» (2008), «Лінгвокультурологія» (2021), «Українська мова (за професійним спрямуванням)» (2021) та ін.; численними статтями в українських фахових часописах («Література та культура Полісся» та ін.) і в закордонних періодичних виданнях, що належать до наукометричної бази Web of Science). У 2019 році при кафедрі була створена лабораторія лінгвокультурології, яка розпочала свою активну діяльність під керівництвом А. І. Бондаренко. Професор була упорядником двох збірників тез «Арватівські читання» (2020 р., 2021 р.).

У листопаді-грудні 2020 року А. І. Бондаренко пройшла науково-педагогічне стажування у Венеціанському університеті Ка' Фоскарі (Італія) на тему: «Організація освітнього процесу в галузі філологічних наук: світовий досвід і національна практика» за фахом «Філологічні науки». За результатами стажування опубліковано науково-методичну доповідь «Висвітлення проблеми категорійного статусу лінгвокультурологічних одиниць у процесі підготовки філологів». У липні – серпні 2021 року пройшла стажування у Варненському університеті менеджменту (Болгарія) на тему: «Модернізація вищої освіти в інформаційному суспільстві» за фахом «Філологічні науки», повністю виконала навчальний план науково-педагогічного стажування. Його підсумком стала презентація індивідуального проєкту, що слугує підтвердженням міжнародного співробітництва.

Упродовж 2019–2022 рр. як керівник лабораторії з лінгвокультурології брала участь у підготовці матеріалів до грантових програм Українського культурного фонду «Аналітика культури» та «Дослідження. Освіта. Резиденції. Стипендії»; колективного проєкту «Сучасні крафти м. Ніжина Чернігівської області: регіональні традиції й інновації». У 2022 році підготувала паспорт індивідуального Міжнародного проєкту Documenting Ukrainian. Institute for Human

Sciences, Austria («Documenting Ukrainian wartime humour: a linguocultural analysis») і перемогла в конкурсі.

Доцент В. М. Пугач відома науковій спільноті як дослідниця синтаксичної системи сучасної української літературної мови, лексикології сучасної української літературної мови та етнолінгвістики. Сумлінно підготовлений посібник з української етнолінгвістики для студентів-філологів («Українська етнолінгвістика: структурно-функціональний аспект»: навч.-метод. посіб. Ніжин, 2002. 112 с.) досі користується в лінгвістичних колах України великим попитом. Про широку мовознавчу ерудицію доцента В. М. Пугач засвідчує низка цікавих наукових праць, присвячених вивченню історії української мови. Ось лише найновіші: 1. Від «Граматки» П. Куліша до «Українського правопису» 2019 року»: соціокультурний контекст кодифікації (2019); 2. Проблеми викладання польської мови в Ніжинській вищій школі 20–30-х рр. ХХ ст. (2018); 3. «Хто ж, окрім нас, явить істинний лик наших предків, якщо ми не збережемо справжнього способу їхніх думок і мовлення?»: до 200-річчя граматики Олексія Павловського (2018); 4. Історія кафедри української мови Ніжинського вишу кінця 20–30-х рр. ХХ ст. (2017, 2022); 5. Історія кафедри української мови НДПІ 40–50-х рр. ХХ ст. (2017) та ін. У низці наукових праць доц. В. М. Пугач популяризує ідеї Олексія Павловського, Пилипа Морачевського, Федора Вовка, ідентифікує їхні концептуальні погляди крізь призму українського культурного коду та шляхом глибокого дослідження української ідентичності. Доцент В. М. Пугач запропонувала тезу щодо існування Ніжинської історичної етнолінгвістичної наукової школи як складника історії українського етнолінгвістичного простору.

Доцент В. М. Пугач вісім років працювала в середній загальноосвітній школі, вільно володіє польською мовою. Неодноразово перебувала на стажуванні в закордонних університетах, підвищувала свій кваліфікаційний рівень, беручи участь у багатьох міжнародних науково-методичних семінарах. У 2004 р. здобула двомісячний науковий грант Фондації підтримки науки Каси імені Ю. Мяновського (Kasa im. Józefa Mianowskiego) Республіки Польща та наукове стажування з вивчення актуальних проблем етнолінгвістики на кафедрі української філології Варшавського університету. У липні 2007 року здобула посвідчення про закінчення навчально-методичного курсу «Актуальні методи вивчення польської мови та історії» (Варшавський університет, Zaświadczenie PCN – 4015–6/07), узяла участь у лінгводидактичному проєкті «Teraz Wrocław» (Вроцлав, 2008).

Протягом червня – серпня 2022 року перебувала на науковому стажуванні V Міжнародної програми наукового стажування «Нобелівські лауреати: вивчення досвіду та професійних досягнень для формування успішної особистості та трансформації оточуючого світу».

Протягом 2019–2022 рр. у складі робочої групи лабораторії з лінгвокультурології кафедри брала участь у підготовці матеріалів до грантових програм Українського культурного фонду «Аналітика культури» та «Дослідження. Освіта. Резиденції. Стипендії»; колективного проекту «Сучасні крафти м. Ніжина Чернігівської області: регіональні традиції й інновації». У 2022 році доцент В. М. Пугач створила паспорт наукового проекту прикладного дослідження (секція: літературознавство, мовознавство та мистецтвознавство) для участі в конкурсі, оголошеному МОН України (у співпраці з професором Н. І. Бойко).

Наукові зацікавлення доцента Г. М. Вакуленко стосуються передусім синтаксису сучасної української мови, проблемних питань синтаксичної системи сучасної української літературної мови, специфіки ділової української мови. Доцент Г. М. Вакуленко є співавтором численних навчально-методичних посібників для студентів-філологів педагогічних університетів, серед яких і «Збірник вправ із синтаксису сучасної української літературної мови» (2012 р.), «Українська мова. Практикум. Синтаксис. Пунктуація». Модульний курс. Частина II. Ніжин, 2021. 237 с. (у співавт.), «Робоча програма науково-дослідницької практики здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти» (2022, у співавторстві). Доцент Г. М. Вакуленко здійснювала керівництво педагогічною, стажувальною й науково-дослідницькою практикою здобувачів вищої освіти різних рівнів ННІ філології, перекладу та журналістики.

Талант педагога й організатора доц. Вакуленко Г. М. виразно виявився в процесі підготовки та проведення низки виховних заходів до Дня української писемності та мови (мовознавчий вечір «Мелодія українського слова», конкурс тематичних стінних газет студентів, флешмоб «Мова нас єднає», аукціон знань «Кращий знавець мови», мовознавчий квест, вікторина «Подорож океаном рідної мови», мовознавчий турнір «Мова моя українська, батьківська, материнська!», змагання між студентами різних факультетів і курсів до Міжнародного дня рідної мови та ін.).

Доцент В. М. Бережняк – авторка низки праць навчально-методичного характеру зі вступу до мовознавства, загального мовознавства, ділової української мови, діалектології української мови.

Доцент В. М. Бережняк у співавторстві зі старшим викладачем В. М. Пашенко підготувала декілька посібників для студентів-філологів про поліську (2005 р.), південно-західну та південно-східну (2007 р.) макросистеми діалектних систем української мови. В. М. Бережняк обстежувала Прилуччину, Сосниччину, Новгород-Сіверщину та східно-поліські райони. Згадані посібники дослідниць уможливили оволодіння студентами методикою збирання діалектологічного матеріалу, засвоєння різнорівневих особливостей мови окремих регіонів. Цікавою є монографічна праця «Визначні українські діалектологи» (2007 р.). Доцент В. М. Бережняк сім років працювала в середній загальноосвітній школі, десять років заступником декана філологічного факультету з навчально-методичної та наукової роботи.

Із 1991 року на кафедрі української мови працює С. В. Зінченко, випускник філологічного факультету Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя цього ж року. Доцент С. В. Зінченко упродовж десятиліть успішно працює над проблемами історії української мови, на високому науковому й методичному рівнях читає лекції, проводить практичні заняття з дисциплін історичного циклу, продовжуючи традиції свого вчителя-професора А. В. Майбороди. Доцент С. В. Зінченко під керівництвом видатного історика української мови й українського мовознавства – члена-кореспондента НАН України В. В. Німчука – успішно захистив кандидатську дисертацію з історії української мови, уперше в українському мовознавстві здійснив обстеження процесу становлення й розвитку градаційної деривації ступенів порівняння прикметника та прислівника української мови як цілісної системи в широких хронологічних межах. Читаючи історичні дисципліни, доцент С. В. Зінченко опублікував низку важливих навчально-методичних посібників: «Літературно-писемна мова Київської Русі (X-xI ст.)», «Стара українська літературна мова XIV-xVIII ст.» (2007), «Нова українська літературна мова (I пол. XIX ст.)» (2009), «Літературна мова XX ст.» (2005), «Історія української літературної мови» (Частина 2 (2007), Частина 3 (2009), Частина 4 (2010) – у співавторстві з доцентом В. Г. Коваленко та асистентом С. П. Шевченко; «Історична граматика української мови в таблицях: історичний коментар» (2001) – у співавторстві з В. Г. Коваленко.

Наукові зацікавлення доцента С. В. Зінченка в царині історії української мови багатоаспектні: 1. Походження та історія урбоніма Ніжин (1998); 2. Особливості творення компаративів давньорусько-

українською мовою (2013); 3. Особливості градації ознаки в повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» (2014); 4. Розвиток учення про ступенювання у вітчизняній лінгвістиці (2015); 5. Градуація ознаки в українському перекладі першої частини старого заповіту Біблії (2018); 6. Старослов'янськи в мовній картині світу Пантелеймона Куліша (2019) та ін. У співавторстві з Н. І. Бойко та А. М. Кайдаш опубліковано два видання енциклопедичного довідника «Мовознавча Ніжинщина: енциклопедичне видання» (2017, 2022). Викладацький хист доцент С. В. Зінченко вдало поєднує з керівними посадами ЗВО. Від 2001 р. до 2004 р. доцент С. В. Зінченко обіймав посаду проректора з гуманітарних питань та виховної роботи), від 2004 р. до 2011 р. – проректора з науково-педагогічної та виховної роботи, від 2011 р. до 2012 р. – начальника соціально-гуманітарного відділу університету. Із 2021 року доцент С. В. Зінченко обіймає посаду помічника ректора Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Проблеми текстознавства, лексичної семантики, лінгвістичного аналізу тексту знайшли відображення в численних працях доцента Н. М. Пасік, яка розробляє й забезпечує викладання цілої низки різноаспектних дисциплін кафедри. Вступ до мовознавства, лінгвістичний аналіз тексту, текстознавство, типологія помилок, логіка і методи логічного аналізу тексту, технічне редагування, редакторський аналіз і правка, коректура, спецкурс «Актуальні проблеми лексичної семантики» – це ще не повний перелік навчальних предметів, що їх викладає доцент Н. М. Пасік, працюючи на кафедрі з 1991 року. Одноосібні навчально-методичні посібники («Лінгвістичний аналіз художнього тексту» (2003 р.), «Лінгвістичний аналіз художнього тексту: хрестоматія» (2007 р.), робочі зошити з текстознавства (2009 р., 2011 р.), із типології помилок (2017 р.), із помилкознавства (2020 р.) та ін. користуються авторитетом у лінгвістичних колах України, у студентських аудиторіях. У співавторстві підготовлено низку навчально-методичних посібників, із-поміж яких «Вступ до мовознавства: Словник-довідник лінгвістичних термінів» (2004 р.), «Наскрізна програма практики» (2015 р.), «Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Пунктуація: практичний курс» (2019 р.) та ін.; була упорядником двох збірників тез «Арватівські читання» (2020 р., 2021 р.). Доцент Н. М. Пасік три роки працювала в середній загальноосвітній школі, упродовж тривалого часу сумлінно виконує обов'язки секретаря кафедри.

У різні часи на кафедрі працювали доценти С. П. Лукач, В. Ю. Гальчук, Т. В. Жук, асистенти В. М. Топтун та С. П. Обийкіна (Шевченко), які свого часу склали науковий підмурівок для спорідненої кафедри – методики викладання української мови та літератури. Отже, кафедра стала своєрідним науковим донором, оскільки на кафедрі методики викладання української мови та літератури перейшли працювати три кандидати філологічних наук, а з ними передано й загальноуніверситетський курс «Українська мова за професійним спрямуванням». У центрі уваги згадуваних мовознавців були проблеми культури української мови та методики викладання української мови в школі. Праці доцентів С. П. Лукач («Говорим и читаем по-украински» (1998 р.) та Т. В. Жук («Українська мова за професійним спрямуванням: кредитно-модульний курс» (2013), «Українська мова за професійним спрямуванням» (2014) відповідають загальнодидактичним і специфічно-методичним принципам навчання: науковості, доступності, систематичності, перспективності, зв'язку теорії з практикою. Сфера наукових інтересів доцента В. Ю. Гальчук – українська акцентологія, культура української мови, методика викладання української мови.

Наукові інтереси доцента Н. І. Клипи, яка працювала на кафедрі від 1997 до 2012 року стосувалися лексичного багатства сучасної української літературної мови, зокрема її стилістичного різнобарв'я, специфіки ділової української мови. Окремі праці Н. І. Клипи порушують проблеми морфології української мови, культури українського мовлення. У вересні 2018 року доцента Н. І. Клипу колектив обрав деканом філологічного факультету, який від 2019 року перейменовано на Навчально-науковий інститут філології, перекладу та журналістики.

Від 2000 до 2012 року на кафедрі працювала доцент О. В. Банзерук, яка досліджувала важливі аспекти стилістики сучасної української мови, особливості ділового українського мовлення. У сфері її наукових інтересів була художня творчість Миколи Гоголя. Доцент О. В. Банзерук тривалий час обіймала посаду заступника декана з виховної роботи.

Науковий потенціал кафедри поступово употужнювався. Так, у 2004 році успішно захистила кандидатську дисертацію випускниця аспірантури кафедри української мови А. М. Василенко (Кайдаш), яка забезпечує викладання низки лінгвістичних дисциплін («Стилістика української мови», «Сучасна українська літературна мова», «Історія видавничої та друкарської справи», «Шрифтознавство»,

«Практикум з української мови» та ін.). У монографії «Міфологеми в українському романтичному просторі» (2010 р.) дослідниця на багатому фактичному лексичному матеріалі, ретельно дібраному з творів українських письменників-романтиків, обґрунтувала теоретичні засади розуміння основних категорій міфологем, схарактеризувала й кваліфікувала міфологічні номінації як умовно словникові та текстоцентричні одиниці, що передбачає опертя на особливості їхньої семантики та функціонування в художньому тексті. Доцент А. М. Кайдаш опублікувала низку одноосібних навчально-методичних посібників («Українська мова: дидактичні матеріали для студентів, учнів ліцеїв і гімназій» (2005, 2007), «Рукописна книга: витоки, графічне оформлення, мистецьке оздоблення» (2014), «Стилістика сучасної української мови. Практичний курс» (2017), «Сучасна українська мова з практикумом» (2019), «Методичні рекомендації щодо використання електронних ресурсів на уроках української мови в 10 класі в умовах дистанційного та змішаного навчання» (2022) та у співавторстві («Міфологічна лексика української мови». Ч. 1 (2005 р.), Ч. 2 (2007 р.); «Сам собі вчитель: збірник диктантів для студентів філологічних спеціальностей» (2005; 2007; 2013 (гриф МОН), «Міфологічна лексика української мови». Ч. 1. (2006), Ч. 2. (2007), «Українська мова. Синтаксис і пунктуація» (2007), «Українська мова. Практикум. Модульний курс». Ч. I. (2014), «Мовознавча Ніжинщина: енциклопедичне видання» (2017, 2022, у співавторстві з Н. І. Бойко, С. В. Зінченком). Працює за сумісництвом у ліцеї та здійснює керівництво науково-дослідницькими роботами учнів Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради.

Від 2007 до 2012 на посадах асистента, доцента кафедри за сумісництвом працювала Т. М. Сидоренко. Сфера її наукових інтересів – функційно-семантична категорія фазовості в українській мові. Вона є авторкою низки статей та посібників («Лексико-граматичні й контекстні засоби вираження фази завершення дії в сучасній українській мові», «Ділові комунікації» [Електронний ресурс]: матеріали для організації дистанційного навчання студентів в системі Moodle (для студ. ден. та заоч. форм навчання) (у співавт.), «Структуризація тексту» [Електронний ресурс]: навч. посіб. (у співавт.). Від 2016 до 2021 р. вона обіймала посаду доцента кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій, а від 2021 р. – завідувач цієї кафедри.

У вересні 2019 року в житті кафедри відбулися зміни: її склад поповнили викладачі, які працювали на кафедрі методики навчання

української мови та літератури й викладали «Методику навчання української мови» та загальноуніверситетський курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Оновлений колектив почав працювати над новою темою – «Об'єктивація вербального простору: мовознавчий і лінгводидактичний аспекти» (науковий керівник – професор Н. І. Бойко).

Із 01 жовтня 2019 року на кафедрі працює кандидат педагогічних наук, доцент Н. М. Голуб, яка забезпечує викладання дисциплін лінгводидактичного циклу. Курс методики навчання української мови вивчають студенти першого (бакалаврського – 014 Середня освіта (Українська мова і література), 035 Філологія (Українська мова та література) та другого (магістерського – 014 Середня освіта (Українська мова і література), 035 Філологія (Українська мова та література) рівнів. Доцент Н. М. Голуб керує педагогічною, стажувальною й науково-дослідницькою практикою здобувачів вищої освіти різних рівнів, вона відома лінгводидактичній спільноті як авторка низки важливих праць, присвячених актуальним проблемам сучасної української лінгводидактики, із-поміж них навчально-методичні посібники («Методика навчання будови слова і словотвору» (2020), «Елементи STEM в освіті – основа розвитку творчої дитини : навчально-методичний посібник для вчителів і вихователів» (2021, у співавторстві), «Формування критичного мислення учнів у контексті інноваційного підходу до освітньої діяльності» (2022, у співавторстві), «Робоча програма науково-дослідницької практики здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти» (2022, у співавторстві), статті, опубліковані у фаховому виданні рівня В, яке проіндексоване в міжнародній наукометричній базі Index Copernicus International («Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки»), та тези доповідей. Доцент Н. М. Голуб була упорядником двох збірників тез «Арватівські читання» (2020 р., 2021 р.).

Із 01 жовтня 2021 року після закінчення навчання в докторантурі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова й успішного захисту докторської дисертації на лінгводидактичну тему «Теоретико-методичні засади формування ключових компетентностей учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)» на кафедрі працює кандидат філологічних наук, доктор педагогічних наук, доцент Т. В. Рудюк. Об'єктом наукового інтересу є фразеологія української мови, її граматична

система, поетика, методика навчання української мови. Доцент Т. В. Рудюк забезпечує викладання дисципліни «Українська мова як іноземна», курсу «Методика навчання української мови» та ін. Вона опублікувала низку навчально-методичних посібників («Українська мова як іноземна» (2021, у співавторстві), «Робоча програма науково-дослідницької практики здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти» (2022, у співавторстві) та ін., а також статті в українських фахових часописах та в періодичному виданні, що належить до наукометричної бази Web of Science). Доцент Т. В. Рудюк пройшла дистанційний етап наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці»; Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського; Фундація ADD. Варшава, 2022). Доцент Т. В. Рудюк здійснює керівництво педагогічною, стажувальною й науково-дослідницькою практикою здобувачів вищої освіти різних рівнів новоствореного факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

У кінці 2021 року кафедру української мови та методики її навчання перейменовано на кафедру української мови, методики її навчання та перекладу. Із 01 січня 2022 року її склад поповнили доценти В. О. Сидоренко та О. М. Петрик, які забезпечують викладання дисциплін перекладознавчого циклу.

Об'єкт наукових інтересів доцента В. О. Сидоренко різноаспектний: лінгвістика тексту, особливості реалізації текстових категорій, мова та стиль творів М. Гоголя, оказіональне словотворення, проблеми викладання зарубіжної літератури в школі, історія Ніжинської вищої школи. Від 1986 дослідниця опублікувала понад 100 наукових праць. Серед них 32 присвячені творчості М. В. Гоголя. У низці статей ґрунтовно розкрито проблеми об'єктивності художнього часу як текстотвірної категорії.

Педагогічна й наукова діяльність доцента В. О. Сидоренко стосується багатьох сфер, що засвідчують назви посад, які в різні роки обіймала колега, сповна віддаючись улюбленій справі: учитель російської мови та літератури, заступник директора з виховної роботи, інструктор оргвідділу районної ради; асистент, старший викладач, доцент кафедри російської мови, кафедри російської мови та перекладу, кафедри слов'янської філології, компаративістики та перекладу; кафедри української мови, методики її навчання та перекладу. Від 2003 до 2016 вона викладала зарубіжну літературу в Ніжинському обласному педагогічному ліцеї Чернігівської обласної ради.

Доцент В. О. Сидоренко студіювала грецьку мову в межах грантової програми ІКА в Афінському університеті (2002–2003), пізніше передавала свої знання студентам («Грецька мова» як вибіркова дисципліна у складі перекладознавчих дисциплін), упродовж 6 років проводила факультативні заняття в трьох загальноосвітніх школах м. Ніжина, у Ніжинському обласному педагогічному ліцеї Чернігівської обласної ради, у недільній школі грецького товариства. Від 2006 до 2010 виконувала обов'язки директора Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Об'єктом наукового інтересу доцента О. М. Петрик є актуальні питання сучасного перекладознавства, особливості художнього перекладу, зіставні дослідження граматичної та лексичної будови української і російської мов. Доцент О. М. Петрик опублікувала низку навчально-методичних посібників («Основи перекладацького аналізу тексту»: навчально-методичний посібник з дисциплін перекладознавчого циклу (2015), «Програма комплексного державного екзамену із сучасної російської мови та теорії і практики перекладу підготовки бакалавра» (2016), «Програма комплексного державного екзамену із сучасної української мови, сучасної російської мови та теорії і практики перекладу підготовки бакалавра» (2017), «Програма комплексного кваліфікаційного екзамену із сучасної української мови, сучасної російської мови та теорії і практики перекладу підготовки бакалавра» (2021) – усі в співавторстві, «Методичні рекомендації для проходження практик зі спеціальності 035.03 слов'янські мови та літератури (переклад включно)» (2018), «Наскрізна програма практики студентів (галузь знань: 035 Філологія. Спеціальність 035.03 слов'янські мови та літератури (переклад включно)» (2018); статей в українських фахових часописах («Література та культура Полісся» та ін.) і в закордонних періодичних виданнях («До проблеми перекладу поезій В. Стуса». *Specialized and multidisciplinary scientific researches: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Amsterdam». The Netherland: European Scientific Platform* (2020), «Національно-культурна специфіка фразеологізмів з компонентом «плоди рослин» у зіставному аспекті». *Organization of scientific research in modern conditions: conference proceedings. Seattle: KindleDP* (2020), із-поміж закордонних – Web of Science, що належить до наукометричної бази («Axiosemantics of time in the poetic language and thinking of the avantgarde». *AD ALTA: Jomal of*

interdisciplinary research (2022, у співавторстві). Доцент О. М. Петрик у 2022 році пройшла науково-педагогічне стажування на факультеті суспільних наук Північного університетського центру в Бая – Марє (Румунія) на тему «Впровадження новітніх викладацьких практик і розвиток освітнього процесу в галузі філології: досвід країн ЄС», що слугує підтвердженням міжнародного співробітництва. Доцент О. М. Петрик у співпраці з професором Н. І. Бойко була упорядником збірника тез «Арватівські читання» (2022 р.). Протягом 2022 р. у складі робочої групи лабораторії з лінгвокультурології кафедри брала участь у підготовці матеріалів до грантових програм Українського культурного фонду, зокрема колективного проекту «Сучасні крафти м. Ніжина Черніпівської області: регіональні традиції й інновації». Доцент О. М. Петрик працює за сумісництвом у міському ліцеї, здійснює керівництво науково-дослідницькими роботами учнів Ніжинського міського ліцею Ніжинської міської ради.

Плідна наукова діяльність академіка Ф. С. Арвата та доктора філологічних наук, професора Л. І. Коломієць уможливила відкриття в 1994 році аспірантури на кафедрі української мови Ніжинського педагогічного інституту за фахом «Українська мова». Першими аспірантами кафедри стали випускники – відмінники ЗВО – асистенти С. В. Зінченко та Н. М. Пасік, які успішно та вчасно захистили кандидатські дисертації. Пізніше в аспірантурі навчалися А. Ю. Пономаренко, А. М. Василенко (Кайдаш), Т. Л. Хомич, Т. В. Рудюк, Л. І. Коткова, О. М. Петрик, Л. В. Зіневич, Т. М. Сидоренко, Т. В. Жук, О. М. Попенко, В. І. Хомич, які стали кандидатами філологічних наук, доцентами.

До роботи на кафедрі за сумісництвом або для читання спецкурсів у різні роки декан факультету й завідувач кафедри запрошували провідних учених України. Викладачі та здобувачі вищої освіти різних рівнів Ніжинської вищої школи мали щастя слухати лекції академіка, доктора філологічних наук, професора А. П. Грищенка, доктора філологічних наук, професора М. Я. Плющ, доктора філологічних наук, професора Н. І. Тоцької, доктора філологічних наук, професора В. Ю. Франчук та ін.

Великих зусиль докладав академік А. П. Грищенко – студент відділення української мови й літератури історико-філологічного факультету Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя (1954–1958); асистент кафедри української мови Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя (1958–1960); професор кафедри української мови Ніжинського державного універ-

ситету імені М. В. Гоголя (1996–2006) – для формування і розвитку наукових шкіл в Україні. Учений підготував сімох докторів і кілька десятків кандидатів філологічних наук. Академік за сумісництвом працював на кафедрі української мови Ніжинської вищої школи впродовж десяти років (1996–2006). Якісний склад кафедри української мови, методики її навчання та перекладу сьогодні – це результат багаторічної, сумлінної і кропіткої праці професора А. П. Грищенка як наукового консультанта, наукового керівника, опонента, голови спеціалізованої вченої ради, завідувача кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Це вияв глибокої любові до своєї альма матері, до міста своєї юності. Для кафедри української мови Ніжинської вищої школи А. П. Грищенко підготував доктора філологічних наук та чотирьох кандидатів наук. Під керівництвом академіка свого часу захистили кандидатські дисертації А. К. Мойсієнко (1983 р.), Н. І. Бойко (1984 р.), Г. М. Вакулєнко (Шелемеха) (1996 р.), Т. М. Сидоренко (2005 р.). Наукове становлення кандидатів філологічних наук, доцентів кафедри В. М. Бойко, Л. Б. Давиденко, В. М. Пугач, В. М. Бережняк, А. М. Василенко (Кайдаш) також пов'язане з іменем академіка А. П. Грищенка як завідувача кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (1981–2006 рр.) та голови Спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій в НПУ імені М. П. Драгоманова (1992–2004 рр.). Ніжинські філологи щиро вдячні славному землякові, вони горді з того, що мали честь і щастя спілкуватися з визначним мовознавцем, Ученим, що має свій виразний науковий почерк, який легко можна ідентифікувати. Учитель учителів, лінгвіст «милістю Божою» мав досить широкі грані мовознавчої концепції, був ученим широкого діапазону. Під керівництвом академіка А. П. Грищенка створено підручник для студентів-філологів педагогічних університетів «Сучасна українська літературна мова», який витримав три видання (1993 р., 1997 р., 2002 р.) і користується в широких лінгвістичних колах України великим авторитетом і попитом і сьогодні.

Академік А. П. Грищенко був членом національної правописної комісії, співавтором тексту «Найновішої редакції українського правопису». Він пропагував ідеї відновлення й забезпечення повнокровного життя тим елементам української мови, які в часи тоталітаризму з ідеологічних міркувань було несправедливо вилучено, примусово перенесено на периферію спілкування чи й зовсім заборонено. У проєкті нової редакції українського правопису обґрунтував необхід-

ність поширення правила дев'ятки на правопис власних назв іншомовного походження, утверджував думку про реанімування правопису 1928 року (Скрипниківського), багатьох його норм, що були маркерами українськості. Одним із перших із-поміж мовознавців – істориків повернув до життя заборонену в радянський час концепцію лінгвогенезу, згідно з якою безпосереднім джерелом розвитку української мови, як й інших слов'янських мов, є не східнослов'янська, а праслов'янська мова, розпад якої датований VI–VII ст. Услід за Ю. Шевельовим, виокремлював такі періоди в історії розвитку української мови: 1) протоукраїнська мова (VII–XI ст.), 2) староукраїнська мова (XI–XIV ст.), 3) середньоукраїнська мова (кінець XIV – початок XIX ст.), 4) нова українська мова [12, с. 13]. Академік досліджував життєвий і творчий шлях розстріляних мовознавців, домагався сутнісного, а не декоративного утвердження в освіті та вихованні ідей українськоцентризму, українського державотворення. Українську мову мовознавець характеризував як феномен, у якому «зосереджуються і за допомогою якого об'єктивуються, передаючись від покоління до покоління, типологічно кардинальні ознаки національної ідентичності її носіїв», постійно акцентував на потребі «державної підтримки шляхом реалізації заходів спеціального мовного планування, орієнтованих на поступове розширення її функціонального діапазону, та піднесення її суспільного престижу, приниженого протягом десятиліть панування спотвореного інтернаціоналізму на засадах возвеличення й поширення російської мови як мови міжнародного спілкування» [12].

Без виплеканих академіками А. П. Грищенком та Ф. С. Арватом, професорами Л. І. Коломієць і М. Я. Плющ учнів кафедра української мови, методики її навчання та перекладу не мала б сьогодні такого рясного грона кандидатів наук, не змогла б реалізовувати потужні творчі задуми й вибудовувати такий важливий і необхідний у викладацькій праці та справжній науці зв'язок поколінь, різноаспектно досліджуючи функціонування української мови в межах індивідуальних і колективних наукових тем кафедри («Грамматичні й семантичні аспекти функціонування лексичних та фразеологічних одиниць української мови», «Об'єктивація вербального простору: мовознавчий і лінгводидактичний аспекти» (номер державної реєстрації 0120U101337).

Кафедра української мови, методики її навчання та перекладу підтримує тісні зв'язки, співпрацює з провідними науковими та освітніми закладами різних рівнів: із багатьма відділами Інституту української мови НАН України (кафедра є базою Лівобережного наукового

центру з історії українського мовознавства). Спільно з цією науковою установою на базі НДУ імені Миколи Гоголя від 2006 року проведено шістнадцять всеукраїнських наукових конференцій «Грищенківські читання»; кафедрою української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (керівництво аспірантами, спільні засідання кафедр, спільні конференції, підготовка кандидатів наук, проходження стажування тощо); кафедрою української мови та прикладної лінгвістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (рецензування наукової продукції, керівництво аспірантами, проведення конференцій); кафедрою української мови Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (рецензування наукової продукції, керівництво аспірантами, проведення конференцій); кафедрою української мови і літератури Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (проходження стажування, проведення конференцій); кафедрою української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (рецензування наукової продукції, проведення спільних конференцій); кафедрою журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (рецензування наукової продукції, проведення конференцій); Варшавським університетом (Польща) – стажування доц. В. М. Пугач, Башкортостанським університетом (Киргизстан) – стажування іноземних викладачів та студентів на кафедрі української мови НДУ імені Миколи Гоголя.

Завдяки підтримці члена-кореспондента НАН України В. В. Німчука та професора П. Ю. Гриценка на базі кафедри української мови відкрито Лівобережний науковий центр з історії українського мовознавства. Кафедра спільно зі згадуваними провідними науковими центрами проводить щорічні міжнародні та всеукраїнські конференції. Тісна співпраця Центру з Інститутом української мови, Інститутом мовознавства імені О. Потебні НАН України, провідними мовознавчими кафедрами університетів нашої держави, наукові зв'язки членів кафедри із закордонними вищими освітніми закладами (Австрія, Великобританія, Польща, Болгарія, Румунія, Грузія та ін.) дають упевненість в ефективності функціонування Центру, значущості його ролі в актуалізації студій з української мовознавчої науки, у висвітленні її «білих плям» та реабілітації окремих українських учених – мовознавців, які були репресовані за часів тоталітаризму.

Отже, кафедра української мови Ніжинської вищої школи пройшла столітній – складний і плідний – шлях реорганізації, станов-

лення і розвитку. Колектив кафедри активно працює над вивченням різноаспектних актуальних проблем українського мовознавства. Грунтовні дослідження членів кафедри впродовж багатьох років сприяють розвою лінгвістичної думки в Україні та за її межами.

Водночас трагічні події сьогодення змушують констатувати суттєві зміни в мовній і мовленнєвій діяльності людини, переорієнтацію українських мовознавців на дослідження активних змін у сполучуваності слів, динамічних процесів у номінації простору (використання топонімів в емотивно-оцінному значенні, а не як географічних об'єктів). Помітною стала динаміка семантичних та емотивно-оцінних (експресивних) модифікацій у лексичному складі української мови, виразна зміна аксіологічного співвідношення українська / російська мова, посилення українськоцентризму. Мова засобів масової інформації залишає свій слід у душах українців, закріплює протести щодо використання суржикових елементів у лексиконі мовців.

Актуальності набуває вивчення *мови війни*, пізнання й дослідження різнорівневих мовних явищ у часі, усвідомлення помітного розширення суспільних функцій української мови. Сьогодні художній стиль децю відійшов від нормування мови, від своїх традиційних мовно-естетичних канонів. Ще актуальнішими постали краєзнавчі дослідження, вивчення мови сучасних соціальних мереж, де постійно з'являються нові жанри, нові слова (неосоціолекти), нові значення узуальних лексем. Аналізу потребують нові жанри художньої творчості, зокрема фольклор воєнної доби, високий потенціал експресивної мовотворчості в соцмережах.

Література

1. Бойко Н. І. Кафедрі української мови – 90! *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. Серія «Філологічні науки». № 2. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. С. 8–12.
2. Бойко Н.І. Лінгвістичні студії на сторінках часопису «Література та культура Полісся». *Література та культура Полісся*. Вип. 100. Серія Філологічні науки». № 15 / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 31–48.
3. Карпенко Ю. О. Чередниченко Іван Григорович. Українська мова: енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 824.
4. Регушевський Є. С. Чапля Іван Кирилович. Українська мова: енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 819.
5. Самойленко Г. В. Анатолій Васильович Майборода. Чернівці, 1990. 12 с.

6. Самойленко Г. В. Внесок учених Ніжинської вищої школи в розвиток української філології. Історія української лінгвістики : збірник наукових праць. Київ : Ніжин, 2001. С. 9–20.
7. Самойленко Г. В. Вчені – філологи Ніжинської вищої школи. Ніжин : НДПІ, 1993. 336 с.
8. Самойленко Г. В. Лідія Іванівна Коломієць. Чернігів, 1990. 12 с.
9. Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. 420 с.
10. Самойленко Г. В. Розвиток українського мовознавства у Ніжинській вищій школі. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя*. Філологічні науки. Книга 1. 2011. С. 24–30.
11. Самойленко Г. В. Федір Степанович Арват. Ніжин, 1993. 11 с.
12. Сучасна українська літературна мова: підручник / Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я. та ін.; за ред. А. П. Грищенка. 3–те вид., допов. Київ : Вища шк., 2002. 439 с.

References

1. Boiko, N. I. (2012). Kafedri ukrainiskoi movy – 90! [90th Anniversary of Ukrainian Language Chair] *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykoly Hoholia. – Scientific notes of Mykola Gogol Nizhny State University*. 2. Nizhyn: 8–12. [in Ukrainian].
2. Boiko, N. I. (2020). Lnhvistychni studii na storinkakh chasopysu «Literatura ta kultura Polissia» [Linguistic Studies at the Pages of «Literature and Culture of Polissia» Magazine]. *Literatura ta kultura Polissia – Literature and culture of Polissia*. Vol. 100. 15. 31–48. [in Ukrainian].
3. Karpenko, Yu. O. (2007). *Cherednychenko Ivan Hryhorovych. Ukrainska mova: entsyklopediia* [Cherednychenko Ivan Hryhorovych. In: Ukrainian Language: Encyclopedia]. Kyiv: Vyd-vo «Ukr. Entsyklopediia» im. M. P. Bazhana Publ. [in Ukrainian].
4. Rehushevskiy, Ye.S. (2007). Chaplia Ivan Kyrylovych. *Ukrainska mova: entsyklopediia* [Chaplia Ivan Kyrylovych. In: Ukrainian Language: Encyclopedia]. 3–ye vyd., vypr. i dop. Kyiv: Vyd-vo «Ukr. Entsyklopediia» im. M. P. Bazhana Publ. [in Ukrainian].
5. Samoilenko, H.V. (1990). Anatolii Vasylovych Maiboroda [Anatolii Vasylovych Maiboroda]. Chernihiv. 12 p.
6. Samoilenko, H. V. (2001) Vnesok uchenykh Nizhynskoi vyshchoi shkoly v rozvytok ukrainiskoi filolohii [The Role of Nizhyn Higher School Scientists in the Development of Ukrainian Philology]. Kyiv – Nizhyn. [in Ukrainian].
7. Samoilenko, H.V. (1993) Vcheni – filolohy Nizhynskoi vyshchoi shkoly. [Philologists of Nizhyn Higher School] Nizhyn. [in Ukrainian].
8. Samoilenko, H.V. (1990) Lidiia Ivanivna Kolomiiets [Lidiia Ivanivna Kolomiiets]. Chernihiv. [in Ukrainian].
9. Samoilenko, H. V. & Samoilenko, O. H. (2005) Nizhynska vyshcha shkola: storinky istorii [Nizhyn Higher School]. Nizhyn: Aspekt – Polihraf Publ. [in Ukrainian].

10. Samoilenko, H.V. (2011) Rozvytok ukrainskoho movoznavstva u Nizhynskii vyshchii shkoli [The Development of Scientific Linguistics at Nizhyn Higher School]. Naukovi zapysky NDU imeni Mykoly Hoholia. Filolohichni nauky. Knyha 1. 2011. [in Ukrainian].

11. Samoilenko, H.V. (1993) Fedir Stepanovych Arvat [Fedir Stepanovych Arvat.]. Nizhyn, 1993. [in Ukrainian].

12. Hryshchenko, A. P. (Eds). (2002). Suchasna ukrainska literaturna mova: pidruchnyk [Modern Ukrainian Literature Language] Kyiv: Vyshcha shk. Publ. [in Ukrainian].

Boyko N. I.

doctor of philological sciences, professor

Department of the Ukrainian language, methods of its teaching and translation

Mykola Gogol Nizhyn State University

Ukrainian Linguistics Viewed Via Figures of Nizhyn Higher School

The article is devoted to the history of the development of Ukrainian linguistics at Nizhyn University in the context of the century – old functioning of the linguistics department (1922–2022), in particular: the Ukrainian language department (until 2019), the Ukrainian language department and its teaching methods (2019–2022), Department of the Ukrainian language, methods of its teaching and translation (from 2022), reviews of the scientific work of the members of the department and their scientific and pedagogical activities.

It was revealed that the scientific and pedagogical team of the Ukrainian language department for many years directed its efforts to the development and establishment of the Ukrainian literary language, its acquisition of state status. It was found that the linguistic studies of the members of the department cover a wide range of topical issues of Ukrainian linguistics.

The dominant role belongs to the scientific works of the members of the department, dedicated to the current problems of Ukrainian linguistics and Ukrainian linguistic didactics. Key positions are occupied by studies on the Ukrainian language – its state status, system organization, current state of development, origin and history, structure, functioning, its dialects, language culture, language and politics, interlingual contacts, relationships with other languages, history of its research etc.

It was found that the members of the department in recent decades focused the greatest attention on the study of Ukrainian linguistics in the aspect of text linguistics, linguistic stylistic approaches to systematic descriptions of language units of different levels used in the works of Ukrainian writers of different times and genres, most often those whose life or creative biography is connected with Polissia, with Chernihiv Oblast. Members of the department published a significant percentage of scientific works on Ukrainian linguistics in the journal «Literature and Culture of Polissia».

Key words: *Ukrainian linguistics, Ukrainian language department, linguistic studies, linguistic stylistics, text linguistics, Ukrainian linguistic didactics.*